

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2001, C.6, S.2 s.233-251.

İRDE SAVAFI : ALTINCI CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ

Arş.Gör.Murat OKÇU*
Arş.Gör.Mehmet AKTEL**

Birgün, Türkiye Cumhuriyeti'nin altıncı Cumhurbaşkanı'nın seçimini yazacaklar muhakkak ki durulmuş o tarih içinde, okuyanlara 'çok ibret' verici olayları nakledeceklerdir, okuyanların ağızını bir karış değil, açılabilirdi kadar açtıracak cinsten..

Fikret Otyam, Cumhuriyet, 17 Mart 1973.

Türk siyasi hayatında ordunun önemli ağırlığı hissedildiği sürece Cumhurbaşkanlığı mevkiinin genel dengede rol oynayabilecek, ordunun hem önemli konulardaki görüşlerini aksettirebilecek hem de ordu üzerinde büyük ağırlığı olacak bir şahsiyet tarafından doldurulmasında sayısız fayda vardır.

Yankı, 97, 28 Ocak 1973, sf.7.

ÖZET

Altıncı Cumhurbaşkanı seçiminde üç önemli aktörün -AP, CHP ve Ordu- belirleyici olduğu söylenebilir. Fakat bu üç önemli aktör de seçimlerde tek bloklu bir yapı içerisinde olmamışlardır. Bu aktörlerin temel seçim stratejileri ve bu stratejilere karşı çıkan aktör-içi merkezkaç güçler seçim sonucunda etkili olmuştur.

It can be said that in the sixth election of Turkish President, three main actors played important role. However, they didn't have a monolithic structure. Both basic election strategies of these actors and intra-actor "centrifugal" powers against them determined the result.

GİRİŞ

Bu çalışma Otyam'ın yukarıdaki altındaki ifadesiyle, "Türkiye Cumhuriyeti'nin altıncı Cumhurbaşkanı'nın seçimini yazmayı" amaçlamaktadır. Aradan geçen çeyrek asır içerisinde bu seçimle ilgili olarak tarihin "durulmuş" olduğundan bahsedilebilir. Fakat tarihin kendi akışı

* Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Elemanı

** Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Elemanı

içerisinde göz kamaştırıcı ve heyecan verici yürüyüşünün durulduğundan söz etmek elbette imkansızdır. Bugünden geçmişe yönelik bir bakış aradan geçen zamanın katkılarıyla daha kolay ve anlamlı hale gelmiştir. İncelenen dönemin “çok ibret verici olaylarının” güne yansımından çıkarılacak dersler, şimdiki yorumlama yeteneğimizi arttıracak bilgi ve kazanımları sağlayacaktır. Bununla birlikte bu olayların, biz “okuyanların ağzını bir karış değil açılabilirdiği kadar açtıracak” olması ilginç bir okuma tecrübesi olarak bizimle kalacaktır...

1. 1972'DEN 1973'E: YENİ YILDA YENİ CUMHURBAŞKANI

1972 yılı kapanıp 1973 yılına girildiğinde Türkiye'deki siyasi çevrelerde en çok konuşulmaya aday konu kesinlikle belliydi: Cumhurbaşkanlığı seçimi. 1972 yılı çözülemeyen sorunlarla kapatılmıştı ve halen Melen hükümeti görev başındaydı. Her şey normal gittiği takdirde 13 Mart 1973 tarihinde Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılması düşünülüyor, ardından mevcut Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 28 Mart'ta görevini yeni Cumhurbaşkanıya devretmesi bekleniyordu. Fakat seçimin ciddi tartışmaları gündeme getireceği ve her şeyin beklendiği şekilde pürüzsüz ilerlemeyeceği yeni yılın ilk günlerinden belli olmaya başlamıştı. Bu tartışmaların sinyallerini ise iki konunun yavaş yavaş basına yansımaları veriyordu: AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in açıklamaları ve mevcut Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın görev süresinin uzatılması ile ilgili tartışmalar.

Demirel'in yılın ilk günlerinden başlayarak, Sunay'ın 28 Şubat'ta liderlerle yapacağı görüşmeye kadar basına yansıyan açıklamalarına kabaca bir göz atmak Cumhurbaşkanlığı seçiminde nasıl bir taktik izleyeceğini gözler önüne seriyordu: askeri kesimden gelebilecek olası etkilere karşı çıkmak ve Anayasa'yla demokrasiden yana bir tavır ortaya koymak.¹ Demirel'e göre Türkiye'de halen yürürlükte olan bir Anayasa, bu Anayasa'nın belirlediği bir rejim ve kurallar bütünü mevcuttu. Meclis dışarıdan gelecek her türlü etki karşısında kendi hür iradesi ile tercihini yapacak ve Cumhurbaşkanı'nı seçecekti. Elbette Demirel'in izlediği bu politikanın yalnızca ilkesel hedefleri gözlediğini, pratik ve pragmatik hedefleri gözardı ettiğini söylemek olanaksız gözükmektedir. İleriki bölümlerde daha ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi hem Demirel'in hem de Ecevit'in Cumhurbaşkanlığı seçiminde izlemiş olduğu politikalar hem yandaşları hem de karşıtları tarafından eleştirilmiştir. AP Genel Başkanı, seçimlere az bir süre kala bütün pazarlık kapılarını açık bırakabilmek için kendi partisine ait tüm parlamenterlerden Mart'ın ilk yarısına kadar

¹ AP yanlısı Son Havadis gazetesinin Ocak ayından başlayıp Mart'a kadar süren manşetleri bu durumu çok iyi yansıtır: “Demirel: Meclis hür iradesiyle hareket edecektir” Son Havadis, 26 Ocak 1973; “Hiç kimse anayasanın üstünde olmamalıdır” 28 Ocak 1973; “Bunalımı demokrasiyi güçlendirerek aşacağız” 5 Şubat 1973; “Demirel: Cumhurbaşkanlığı için yetkili merci TBMM'dir” 16 Şubat 1973; “Cumhurbaşkanlığı seçimi halkın iradesini yansıtmalı” 19 Şubat 1973.

gazetelere demeç vermemelerini ve parlamentoda herhangi bir faaliyette bulunmamalarını istiyor², basının seçimle ilgili yöneltmiş olduğu soruları ise Meclis'in hür iradesiyle seçim yapacağını ve bunu da Anayasa'da belirtilen şeklin dışına çıkmadan yapacağını söyleyerek yanıtlıyordu.³

Seçimlere az bir zaman kala yaşanan tartışmaların ikinci boyutunu Sunay'ın görev süresinin uzatılması oluşturmaktaydı.⁴ AP içindeki bazı isimlerin de desteklediği iddia edilen bu önerinin temelinde 12 Mart Muhtırası ile bir dalgalanma geçiren Silahlı Kuvvetler'in, mevcut Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler'in Cumhurbaşkanı olmasıyla bir kez daha siyasetin içine gireceği tehlikesinin önlenmesi ve ordunun esas görevine dönerek demokrasinin tekrar işler hale getirilmesi isteği yatmaktaydı. Sunay'ın Cumhurbaşkanlığı'nda kalmasını isteyenler "Genelkurmay Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı için bir atlama tahtası olmamalıdır" görüşünü ileri sürüyor ve Cumhurbaşkanlığı seçiminin genel seçimlerin ardından oluşacak Meclis tarafından yapılmasını istiyordu.

İleride, Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılacağı Mart ayında yaşanacak tikanıklık ve ardından oluşacak kriz ile birlikte bir kez daha gündeme gelecek ve o zaman hukuki problemler nedeniyle gerçekleştirilemeyecek olan Sunay'ın görevde kalma önerisi, seçimler başlamadan iki ay önce fakat bu kez siyasi hesaplar yüzünden karşılık bulamıyordu. Askerlerin yapılacak genel seçim ardından iktidarı kazananlara -muhtıra gereklerinin yerine getirilmediğini ileri sürerek- görevi vermeyebileceği ihtimali hala daha ortadaydı. Bu yüzden parlamento çoğunluğunu teşkil eden partiler Sunay'dan taviz koparıp şartlar ileri sürerek destek vermek istiyorlardı. Her şeyden önce bu partiler, seçimleri kazanana iktidarın verileceği garantisini, Sunay'a karşı ileri sürülecek bir koşul olarak düşünüyorlardı.

Aslında Cumhurbaşkanı'nın niteliklerinin ne olması gerektiğine dair bir tartışma ortada gözükmemekteydi. Başka bir deyişle tartışma Cumhurbaşkanının ismi üzerinde değil, bu ismin nereden geleceği üzerine idi. Görünüşte yaşanan "asker mi, sivil mi" tartışmalarının altında ise, Türkiye'deki mevcut iktidar yapısını, ordu sivil ilişkilerini, ve ikisi arasında iktidarın paylaşımını ilgilendiren ve bunları dolaysız bir biçimde etkileyecek çok önemli siyasi hesaplar ve planlar yatmaktaydı. Cumhurbaşkanı'nın nereden geleceği tartışmalarında parlamentonun baskı altında kalmaksızın asker olmayan bir aday seçmesini savunanlar bunun, halen yürürlükte olan yönetim tarzına son vermeye yardımcı olacağını, seçimlerin vaktinde yapılıp, seçim sonuçlarına saygı duyulmasını kolaylaştıracağını düşünüyorlardı. Sonuçta bu çevrelerde Cumhurbaşkanlığı için gerekli bütün nitelikleri taşımakla birlikte asker olmayan bir adayın daha faydalı olabileceği kanısı hakimdi. Tam da bu noktada, Sunay'ın görev süresinin uzatılmasına karşı olanlar Cumhurbaşkanı'nın 12 Mart'ta Muhtıra verilmesini önleyemediğini

² Yankı, 98, 4 Şubat 1973, sf.4

³ Cumhuriyet, 1 Mart 1973.

⁴ Yankı, 98, 4 Şubat 1973, sf.7

ileri sürüyorlardı.⁵ Yankı dergisi şu kritik soruyu sormakta haklıydı: Bir gün şartlar bir araya gelir de ordu müdahale zarureti duyarsa bundan sadece Cumhurbaşkanı dolayısıyla vazgeçer mi?”⁶ Derginin işaret ettiği nokta gerçekten önemliydi. Yaşanan gelişmelerle ortaya çıkacaktı ki, Cumhurbaşkanlığı için ordunun adayı olan Gürler’i değil de Korutürk’ü “kendi hür iradesiyle” seçen parlamento ve bu parlamentonun iki önemli partisi AP ve CHP, yedi yıl sonra gelecek bir müdahaleyi, hem de kendi seçtikleri Cumhurbaşkanı görev başında olduğu halde önleyemeyeceklerdi.

2. GÜRLER’İN İSMİNİ NETLEŞTİRMEK: ÖNGÖRÜŞMELER BAŞLIYOR

28 Şubat’a gelindiğinde Sunay, yaşanan bunalıma bir açıklık getirmek amacıyla parlamentoda grubu bulunan siyasi parti liderleri ile görüşmelere başlar. Sunay’ın toplu olarak yapılması düşünülen bu toplantıyı liderleri tek tek çağırarak yapması eleştirilir. Tek tek görüşmelerde bazı çevrelerin kendi yararlarına söylentiler çıkarma olasılığı bulunduğu iddia edilir. AP çevreleri Demirel’in Sunay ile doğrudan doğruya görüşmesini bir başarı olarak nitelendirmekte gecikmezler. AP’liler kulislere Cumhurbaşkanlığı konusunda öteden beri ileri sürdükleri fikirlerinin “erimeyeceğini” ısrarla söylemektedirler. Oysa CHP’liler aynı fikirde değildir. AP, “daha önce pek çok defa olduğu gibi” bu sefer de taviz verecektir. CHP’liler AP’li parlamenterlerin “demokratik rejim ve Anayasa yönünden birlikte hareket etme” önerilerini “CHP ne zamandan beri AP’nin bir yan kuruluşudur” diyerek reddederler.

Sunay’ın liderlerle görüşmelere başladığı gün yayınlanan gazetelerde Ecevit’in yaklaşık iki hafta önce yaptığı bir toplantıyla ilgili açıklamalar yer alır. CHP Genel Başkanı, 14 Şubat’ta askerlerin düzenlediği bir toplantıya partisinden yetkili kişiler ile birlikte katılmıştır. Ecevit bu görüşmede Cumhurbaşkanlığı konusunun da görüşüldüğünü fakat Cumhurbaşkanı’nın kim olması gerektiği konusunda “herhangi bir imada bile bulunmadığımı” söylemektedir. Ecevit’e göre “buhranlı, kuşkulu, yarı karanlık bir siyasal ortamda Cumhurbaşkanlığı seçimi sorununun bir bunalım konusu olması doğal” görülebilirse de tüm demokratik ülkelerde her zaman kullanılan bazı “müşavere kurallarına uyulursa, Cumhurbaşkanı’nın seçimi bir siyasal bunalım nedeni” olmayacak ve Anayasanın sözüne de özüne de uygun bir Cumhurbaşkanlığı seçimi” yapmak mümkün olacaktır. Bu yorumlardan anlaşıldığı kadarıyla Ecevit askerlere karşı herhangi bir şekilde doğrudan yükümlülük altına girmeye yanaşmamaktadır.

Ecevit her ne kadar 14 Şubat toplantısında askerlerin bir isim ortaya atmadığını söylese de Cumhurbaşkanıyla yaptığı toplantıdan çıkan Bozbeyli, Sunay ile görüşmesinin ardından Genelkurmay Başkanı Gürler ile ilgili sorulara “Gürler’in adı konmadı diyemem” şeklinde cevap veriyor ve

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

Gürler'in adının geçtiğini dolaylı da olsa kamuoyuna duyuruyordu. Askerlerin 14 Şubat toplantısında yalnızca nabız yoklamış olmakla yetinmiş olabileceği düşünülebilir. Fakat, Sunay görüşmelere başladığında Gürler'in adının açıkça telaffuz edildiği ortadadır. 14 Şubat'ta askerlerin davetini reddedip toplantıya katılmayan Demirel de Sunay ile görüşmesinden sonra "hiç bir şahıs meselesi üzerinde durulmadığını, Cumhurbaşkanlığı meselesinin TBMM'nin işi olduğunu" söylemektedir. Açıktır ki Bozbeyli dışında ne Ecevit ne de Demirel bir isim üzerinde durulmadığını belirterek kapıları açık tutmaya çalışmaktadır. Öte taraftan Bozbeyli, Sunay ile görüşmesinden sonra yalnızca Gürler'in adının geçtiğini kamuoyuna duyurmakla kalmaz, bununla beraber adı açıkça gündeme getirilmese bile İnönü gibi başka bazı isimlerin de herkesin -en azından- zihninden geçtiğini açıklar.

İlginç bir biçimde aynı günkü Cumhuriyet'te Gürler adının artık alenen telaffuz edilmesine dayanarak Fikret Otyam "kapının aralandığını ve artık sürecin kendiliğinden işlemeğe başladığını, Demirel'in bu süreci değiştiremeyeceğini" yazmaktadır:

*"Böylelikle sayın Bozbeyli kapıyı araladığı sayın Gürler'in adını resmen ortaya koydu. Bu ana kadar fısıltı olarak söylenen Gürler adı gün yüzüne çıktı. Peki AP Genel Başkanı Demirel şimdi ne yapacak? Demirel, hiç birşey yapmayacak tabii. Demişti ki, Cumhurbaşkanı TBMM'den seçilir. Aksini iddia eden yok. Sayın Gürler parlamentoya üniforması ile gelmeyecek. Bir üye istifa edecek Gürler Cumhuriyet Senatosu'na girecek ve Cumhurbaşkanı olarak Çankaya'ya gidecek."*⁷

Cumhurbaşkanlığı konusunda gazetenin tavrı açıktır. Hatta Gürler'in adının resmen ortaya çıkmasıyla geri dönülemez bir sürecin başladığı bile düşünülmektedir. Fakat olaylar bu yönde gelişmeyecek, CHP Gürler'i desteklemeyecek, bu durum gazete ile CHP politikalarını uygulayanlar arasında sert tartışmalar yaşanmasına yol açacaktı.

2 Mart'ta siyasilerle yaptığı görüşmeleri tamamlayan Sunay önce kuvvet komutanları ile daha sonra da Gürler ve Melen ile görüşür. Siyasi liderlerle yapılan görüşmeler tamamlanmış fakat üzerinde anlaşılacak bir isim ortaya çıkmamıştır. Diğer taraftan AP nin kendi olası adayını açıklamamış olması, katı ve uzlaşmaz bir tutum içinde olması ortamı gerginleştirmektedir. 14 Şubat'ta komutanların çağrısına "kendine özgü nedenlerle" olumlu cevap vermeyen Demirel, CHP Genel Başkanı'nın bu toplantının hemen ardından kendisine ilettiği görüşme talebini de oyalama taktiğiyle geçirmiştir. Aslında Sunay'ın görüşmelere başlamasının bir nedeni de komutanların 21 Şubat'ta bir bildiri yayınlamış⁸ olmasıydı. Liderlerle yapılan görüşmelerde yeni

⁷ "Sonunda Demirel'in dediği olacak..." Fikret Otyam, Cumhuriyet, 2 Mart 1973.

⁸ 21 Şubat tarihli Yüksek Komuta Heyeti'nin bildirisinin 3.maddesi şöyledir: 3-Bu amaçla davet olunan bütün parti ve grup liderleri bu görüşmelere büyük bir içtenlikle katılmışlardır. Yalnız AP Genel Başkanı, kendisine özgü bazı nedenlerle yapılan davetlere icabet etmekten kaçınmıştır. Liderler ve beraberlerindeki heyetlerle yapılmış olan bu görüşmeler şahıs, zümre, parti ve hükümet icraatı bahse konu edilmeksizin samimi bir hava içerisinde cereyan etmiş olup bu hususta yanlış istikamette yayılmasına çalışılan her türlü haber ve yorumların hakikat ile hiç bir ilgisi yoktur.

Cumhurbaşkanının kişiliği somutlaştırılmış ve Sunay kanalıyla komutanların konuya ilişkin görüşleri liderlere anlatılmıştı. Fakat görünen oydu ki, konu liderlere seçim üzerindeki farklı tutumlarına paralel olarak farklı bir biçimde iletilmişti. Artık bundan sonra ana sorun Orgeneral Gürler'in Cumhurbaşkanı tarafından kontenjan senatörlüğüne getirilmesi halinde 13 Mart günü Parlamento tarafından Cumhurbaşkanlığına seçilip seçilemeyeceğiydi. Belirsizlik burada yatmaktaydı. Sunay, olumsuz bir sonuçta hem kendisinin, hem Gürler'in, hem de askerlerin güç durumda kalacaklarını liderlere anlatmış olsa gerektir. Aslında Cumhurbaşkanı Sunay da yedi yıl önce aynı biçimde bu göreve getirilmişti. Fakat o tarihte bütün partiler kendi ismi üzerinde anlaşmışlar ve bu anlaşmayı da bir protokol ile düzenlemişlerdi. Basına sızan bilgilere bakılırsa Sunay şu an için böyle bir protokolün düzenlenmesinde öncülük etmek isteginde değildi. Böylelikle Gürler'in adı Silahlı Kuvvetler'in eğilimi olarak ortaya çıksa bile AP'nin politikasının tam bir şekilde belli olmamasından dolayı kesinlik kazanmamıştı.

6 Mart'ta Faruk Gürler emekliliğini ister. Bu isteği Bakanlar Kurulu'nun olağanüstü toplantısında görüşülür ve gerekli işlemin yapılması kararlaştırılır. Ayrıca Milli Savunma Bakanı Mehmet İzmen, Orgeneral Faruk Gürler'in kontenjan senatörü olabilmesi için senatörlük görevinden istifa eder.⁹

Gürler'e yakın gazeteler Gürler'in istifasını "Gürler'in başkan olması katileşti" haberiyle duyurur.¹⁰ Aslında kamuoyundaki genel eğilim bundan çok farklı değildir: "sürpriz beklenmemektedir." Görünüşte, en azından bu tarihlerde- Gürler'in kişiliğine hiçbir çevreden itiraz yoktur. Yapılan eleştiriler biçim yönündendir. "Yaşanan demokratik bunalımdan kısa sürede kurtulmak ve ara rejimden çıkmak için gerekli yönelişin koşullarını sağlayacak kişi", Cumhuriyet Gazetesi'ne göre, Orgeneral Gürler'dir. Gürler'in Cumhurbaşkanı olmasını sağlamak için AP içinden gelmesi gerekli oylar da "ordunun ülke politikasında ve yönetiminde bugüne kadar saptanan ağırlığının idrakinde olan AP'li parlamenterler tarafından" sağlanacaktır. Sonuçta, bundan böyle Cumhurbaşkanlığı seçiminde bir sürpriz beklemek yanıltıcı olacaktır.

Gürler'in istifasını verdiği ve kamuoyunda herhangi bir sürpriz olmaksızın Cumhurbaşkanı olacağı kanaatinin yaygınlaştığı günlerde dahi Demirel, gizlilik politikasını sürdürmekte, Gürler'in adaylığı ile ilgili soruları cevapsız bırakmakta ve gazetecilere şu açıklamaları yapmaktadır:

*"TBMM hür iradesi ile Cumhurbaşkanı seçecektir dedikten sonra bunu sanki bir şeyi örtmek için, kamuifle etmek için söylenmiş bir süslü söz sayıp arkasında bunu yok farzedip bunun tersine birtakım tefsirlere giderseniz neye inanacağını millet şaşırır."*¹¹

⁹ Cumhuriyet, 7 Mart 1973.

¹⁰ Cumhuriyet, 6 Mart 1973.

¹¹ "Demirel Gürler'in adaylığı ile ilgili.." Cumhuriyet, 6 Mart 1973

Demirel'in 12 Mart Muhtırası'nın doğrudan muhatabı olarak böyle bir politika izlemesi aslında pek şaşırtıcı olmasa gerek. Esasında ne tür bir tavır alacağı merakla beklenen parti CHP'dir.

7 Mart'ta Ecevit'in Cumhurbaşkanlığı seçimi konusunda gazetelerde bir açıklaması yayınlanır: CHP'nin alınmış bir kararı yoktur.¹² Bu açıklamaları ile Ecevit Gürler'in adaylığı konusunda, "topu taca atmaktadır". Fakat dikkatli gözlemciler CHP'nin bu açıklamalarının aslında sürpriz olmadığını farketmiş olmalıydılar. Çünkü CHP'nin politikalarında ağırlığı gittikçe artan Ecevit'in sağ kolu konumundaki Prof. Dr. Turan Güneş'in üç ayrı konuda ard arda yayınlanan açıklamaları¹³ Ecevit'inkilerden yaklaşık üç hafta önce CHP'nin nasıl bir politika izleyeceğinin işaretlerini hiçbir kuşkuya yer bırakmaksızın göstermekteydi. Turan Güneş Cumhurbaşkanlığı seçimi, Melen Hükümeti'nin Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonraki durumu ve 12 Mart Muhtırası hakkındaki görüşlerini açıklar. Güneş'e göre ordu eğer "yıpranma mesleği" olan siyasi hayatın içine girerse siyasetçilerin başına gelenler kaçınılmaz olarak onun da başına gelecektir. Politikacıların yıpranması fazla bir şey ifade etmese de "bir manevi değer olarak" ordunun yıpranmasının çok daha vahim sonuçları bulunmaktadır.¹⁴ Böylelikle askerlere "siyasete müdahale etmeyin" mesajı veren Güneş, askerlerle parlamenterler arasında yaşanacak irade savaşında CHP'nin nerede duracağını, nasıl bir politika izleyeceğini (ve bu politikanın taktik bir hamlesi gereği Gürler'e oy vermeyeceğini) planlayan ve bilen birisi olarak "bu mücadelenin büyütülmemesini ve yaşanacak olası yenilgilerin abartılmamasını" istemektedir. Güneş'e göre "normal düzene geçiş ve o düzenin yürümesi bakımından Cumhurbaşkanlığı önemli bir unsur değildir. 1961'den beri Cumhurbaşkanı'na Anayasa'yı açıcı bir otorite tanıma eğilimi kendini göstermektedir." Oysa Cumhurbaşkanı'nın özel bir siyasi otoritesi yoktur." Temel mesele Türkiye'de ciddi bir yönetim kurulup kurulamayacağı, böylelikle ordunun kışlasından çıkmasına gerek duyulup duyulmayacağı meselesiydi.¹⁵ Güneş'in doğrudan isim vermeden, Gürler'in adaylığını ima ederek söyledikleri çok açıktı:

"Meclis dışından birini Cumhurbaşkanı yapma hususunda mutabakata vardiktan sonra onu Meclis'in bir kapısından sokup diğerinden Cumhurbaşkanı çıkarmak pek Anayasa ruhuna uygun değildir. Kendi yerini Cumhurbaşkanı adayına terkederek bir Kontenjan Senatörü bir nevi Cumhurbaşkanı seçiyor ya da onun müsadresiyle Cumhurbaşkanı seçiliyor demektir."¹⁶

7 Mart'ta Ecevit'in yaptığı açıklamalar AP yanlısı Son Havadis'te altında yatan anlam hiçbir şekilde gizlenmeden açıkça manşet yapılır: "CHP

¹² Cumhuriyet, 7 Mart 1973.

¹³ "Cumhurbaşkanlığı", Yankı, 100, 18 Şubat, 1973, sf.5; "Hükümet kalacak mı?" Yankı, 101, 25 Şubat 1973, sf.5; "12 Mart Muhtırası", Yankı, 102, 4 Mart 1973, sf.5.

¹⁴ Yankı, 100, 18 Şubat, 1973.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

parlamento dışı adayı desteklemeyecek.”¹⁷ Gerçekten Ecevit bu açıklamalarında 14 Şubat komutanlar toplantısını, 28 Şubat Sunay görüşmesini ve bu görüşmelerden edindiği izlenimleri aktarır. Gerek 14, gerek 28 Şubat'ta kendisine doğrudan bir ismin telaffuz edilmediğini yeniler. Hatta Ecevit, 18 Şubat'ta Sunay'la yaptığı görüşmede “bir komutan Cumhurbaşkanlığı adaylığı için partiler kendilerinden mutabakata varıp bunu Cumhurbaşkanı'na bildirmedikçe, Sunay'ın bir girişimde bulunmayacağı izlenimini aldığı” açıklar.¹⁸ Oysa şu anda, Genelkurmay Başkanlığı'nı yürüten bir komutanın “Parlamento'da bir seçim mücadelesine girmeden önce seçilebilme olanakları ciddi olarak araştırılmadan” adaylığı kesintisiz olmaya çalışılmaktadır. “Temenni ederim ki Parlamento içinden uygun nitelikte bir kimsenin seçilmesi olanağı sonuna kadar denenmedikçe veya Parlamento çoğunluğunun görüş birliği saptanmadıkça Parlamento dışında bir değerli kimsenin adaylığı için harekete geçilmesi”¹⁹ demektir Ecevit. Bu aslında üç hafta önce Prof. Dr. Turan Güneş'in söylediklerinin, üç hafta sonra bu sefer CHP Genel Başkanı sıfatıyla Ecevit'in dile getirmesinden başka birşey değildir.

Emekliye ayrılan Gürler'in kararnamesi 7 Mart'ta Cumhurbaşkanı tarafından imzalanır ve Kontenjan Senatörlüğü'ne atanarak yemin eder.²⁰ Böylelikle kulislerde, kontenjan senatörü olduktan sonra yemin etmesi gereken Gürler'in tek birleşimi olan senatoda siyasi manevralarla çoğunluk sağlanmadan daha yolun başında engelleneceği şeklinde yankılanan söylentiler yalanlanmış olur.²¹ Ecevit'in ve CHP'nin politikaları geleneksel CHP kanadının, bu çevreye yakın basın ve özellikle de Cumhuriyet Gazetesinin tepkilerini çeker.²²

Öte taraftan, DP Genel Başkanı Bozbeyli, Cumhurbaşkanlığı konusunda parlamentonun kendi işine sahip çıkmadığını öne sürmektedir. Demirel ve Ecevit'in ifade ettiği gibi TBMM bir baskı altında ise buna karşı partiler arası bir görüşme yapılmasını ve konuya bir çözüm yolu aranmasını teklif eder.²³ Bozbeyli'ye göre seçimlere çok az bir zaman kalmasına rağmen Meclis içinden gösterilmiş bir aday ortaya çıkmamıştır. Eğer iki liderin de ortak olarak açıkladığı gibi Meclis'e bir baskı varsa yapılması gereken ilk başta Demirel'in tavrını netleştirmesidir: Demirel “aday gösterme müessesesi yoktur” diyerek aday göstermekten kaçınmış, aday varsa kafasında saklamış ve hatta Ecevit'in bu konudaki görüşme talebini de reddetmiştir. Demirel bu tutumuyla Meclis içerisinde bir hazırlığın yapılmamasına veya yapılan hazırlığın gizli kalmasına olanak vermiş, bu da Meclis dışından bir hazırlığı ortaya çıkarmıştır. Komutanların Gürler ismi çerçevesinde parti liderleri ile yaptığı görüşmelere katılmayan Demirel, Meclis dışındaki hazırlığa da

¹⁷ **Son Havadis**, 7 Mart 1973.

¹⁸ **Ibid.**

¹⁹ **Ibid.**

²⁰ **Cumhuriyet**, 8 Mart 1973; **Son Havadis**, 5 Mart 1973; **Son Havadis**, 8 Mart, 1973.

²¹ “En kötü karar bile” **Cumhuriyet**, 7 Mart 1973.

²² **Cumhuriyet**, 8 Mart, 1973.

²³ “Bozbeyli partilerarası...” **Cumhuriyet**, 8 Mart 1973.

kapısını kapatmış olmaktadır. DP Genel Başkanı, Parlamento dışından bir adayın Cumhurbaşkanlığı'na hazırlanması işlemleri devam ederken TBMM'nin, dolayısıyla Parlamento'da temsil edilen siyasi partilerin el ele vererek duruma sahip çıkmalarını isteyerek AP'nin adayının kim olduğunun açıklanmasının zorunlu olduğunu söyler. Bozbeyli, kendi parti grubunun Gürler'in adaylığı karşısındaki tutumu sorulduğunda şu açıklamayı yapar;

“Meclis dışından bir zatın Senato'ya üye seçilmesi hukuki bir işlemdir. Meclisin aynı zatı Cumhurbaşkanı seçmesi de hukuki bir işlemdir. Ancak bu gelişme tarzının vatandaş vicdanında bir eziklik yaratacağı ve demokratik teamüller karşısında bir yenilik getireceği havası yayılabilir.”²⁴

Ecevit, Demirel ve Bozbeyli, Gürler'in adaylığına -açıktan olmasalar da- karşı olduklarını gösterirlerken, bir taraftan da Gürler'in istifasıyla başlayan süreç devam etmekte ve Gürler'e karşı olanların üzerinde anlaştıkları veya kendi adayları olarak ileri sürebilecekleri bir aday henüz ortaya çıkmamaktadır. Bu durumda bu üç parti ne yapacaktı? Bir aday üzerinde mi anlaşacak ya da her biri kendi adayını mı ileri sürecekti?

Gürler, Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Grubu üyesi olarak Cumhuriyet Senatosu'nda yemin edişinin ardından başta siyasi parti gruplarına yaptığı ziyaretler²⁵ ve üst üste iki gün basına yansıyan “her şey anayasa çizgisi içinde olur”²⁶ ve “her şey meclislerin hür iradesine bağlıdır”²⁷ şeklindeki demokratik rejime inancını belirten demeçleri ile havayı yumuşatıp kendi lehine çevirme gayreti içindedir.²⁸

3. 13 MART: SEÇİM, SONUÇSUZ TURLAR VE SÜPRİZLER BAŞLIYOR

Cumhurbaşkanlığı seçiminde turların başlama tarihi ilginç bir tesadüfü barındırmaktadır. Seçim 12 Mart Muhtırası'nın verilisinin ikinci yıldönümünden sonraki ilk günde yapılmaktadır. Aradan geçen iki yılda köprülerin altından çok sular akmış, Muhtıra'nın doğrudan muhatabı olan Demirel Meclis'te en çok üyeye sahip partinin Genel Başkanı sıfatı ile seçimde kilit isim haline gelmiştir ve kendisine Muhtıra veren Silahlı Kuvvetler'in adayını seçmemek üzere inceden inceye hesaplar yapmaktadır. CHP yaşanan şartlar altında oy kullanmanın anlamsız ve anti-demokratik baskıları kabul anlamına geldiğini düşünüyor ve turlarda oy kullanmama kararı alıyordu. Demokratik Parti'nin Gürler'e itirazı yoktu ama, Demirel karşısında puan kaybetmemek gerekince o da Gürler'e oy vermekten kaçınıyordu.

²⁴ Ibid,

²⁵ Cumhuriyet, 8 Mart 1973.

²⁶ Cumhuriyet, 9 Mart 1973.

²⁷ Cumhuriyet, 10 Mart 1973.

²⁸ Ayrıca bkz. “Gürler'in görüşleri” Yankı, 104, 18 Mart 1973, sf.8.

13 Mart Salı saat 15.00'da, Başkan Sabit Osman Avcı TBMM toplantısını açtığı zaman Cumhurbaşkanlığı için üç adayın olduğu ortaya çıktı. Bunlar; emekli Genelkurmay Başkanı Orgeneral Faruk Gürler, Senato Başkanı Tekin Arıburun ve DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli idi.²⁹ Toplantının açılması ile birlikte iki önemli olay salona bomba gibi düşmüştü. Birincisi, Ecevit'in CHP'sine ayrılan sıraların tamamen boş oluşu, ikincisi ise resmi dinleyicilere ayrılmış olan Meclis Başkanlığı'nın sol yanındaki balkon ile, genellikle diplomatlara ayrılan balkonun basın locasına yakın kısmının yüksek rütbeli General ve Amiral'lerle dolu oluşu ama bunların arasında Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ile Kurmay Başkanı İrfan Özyaydınlı'nın bulunmayışı idi.³⁰ Birinci turda Gürler 175, Arıburun 282, Bozbeyli de 45 oy alırlar. CHP'nin (46'ya karşı 48 oyla alınan) oylamaya katılmama kararına rağmen başta Genel Sekreter Kamil Kırıkoğlu olmak üzere bir grup parlamenter oylarını Gürler yönünde kullanırlar. Turlar devam ettikçe oy veren CHP'lilerin sayısı da artar. İkinci tura katılan parlamenter sayısına orantılı olarak adayların aldıkları oylar da artar. Gürler 176, Arıburun 284, Bozbeyli 47. Üçüncü tur sonuçları da şöyle idi: Gürler 186, Arıburun 285, Bozbeyli 47. Bir sonraki turda ise Arıburun'un oyları 276'ya düşerken Gürler'in oyları 200'e yükselir. Bozbeyli'de bir fazlası ile 48 oy alır.³¹

Turlar birbirini takip edip sonuç çıkmaza girince Başkan Avcı'nın sol üstündeki locadan önce Genelkurmay Başkanı Orgeneral Sancar ayrılır. Onu bir süre sonra diğer komutanlar ve orgeneraller takip ederler. Sancar'ın Batur ile telefonda görüştüğü ve kendisini Meclis'e davet ettiği söylenir. Bir süre sonra Batur Meclis'e gelip toplantı halinde olan Komuta Konseyi'ne katılır. Durum değerlendirmesini Melen'in de katıldığı bir toplantı, bunu da Çankaya'da devam eden diğer toplantılar izler.³²

Salonda işlerin çıkmaza girdiği, Gürler'in çekileceği söylentilerinin dolaşmaya başladığı dakikalarda Ecevit, BBC'nin özel muhabirine verdiği bir demeçte "şartlar değişirse tutumumuzu yeniden gözden geçiririz, bizim Gürler'in şahsına hiçbir itirazımız yok fakat kendisi ile ilgili olaylar talihsiz bir şekilde gelişti ve demokratik olmayan bir hava yaratıldı" diyor ve çıkış yollarının hala açık olduğunu ilan ediyordu.³³ Ecevit'in kanısına göre bu krizden parlamentonun tüm itibarını koruyarak fakat ordunun da hissiyatına hürmet ederek çıkmak gerekiyordu. Gürler'le ilgili olarak "yaratılan talihsiz hava bu değerli şahsiyetin seçilmesini imkansız kılmış" gibiydi. Şimdi yeni çıkar yollar aramak gerekiyordu.

TBMM'deki gelişmelere en çok kızanlardan biri, yeni adıyla Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin Genel Başkanı Prof. Turhan Feyzioğlu'dur. Kendisine oylamalara geçilmeden az bir süre önce "Demirel Gürler'e oy

²⁹ *Cumhuriyet*, 14 Mart 1973; *Son Havadis*, 14 Mart 1973.

³⁰ *Yankı*, 105, 25 Mart, 1973, sf.5.

³¹ *Son Havadis*, 14 Mart 1973; *Cumhuriyet*, 14 Mart, 1973.

³² *Yankı*, 105, 25 Mart, 1973, sf.5.

³³ *Yankı*, 105, 25 Mart 1973, sf.6.

vermeyecek, bunda kararlı” haberi güvenilir bir kaynaktan gelince oluşacak çıkmazdan nasıl çıkılacağı hakkında düşünmeye başlamıştır. Feyzioğlu'nun neşesini kaçıran bir başka şey de *bütün mesuliyeti üzerine yüklediği* ve içinin “bir türlü ısınmadığı” Hava Kuvvetleri Komutanı'nın tutumu olmuştur. Feyzioğlu'na yakın çevreler “artık Batur yerinde kalmaz” kanısını çekinmeden her çevrede ifade ederken, Gürler'in emekliliğini istediği sıralarda Batur'un artık komutanlıktan ayrılıp hizmet süresinin geri kalan bir kaç ayını Yüksek Askeri Şura'da geçirmek istediği fakat Cumhurbaşkanı Sunay'ın ricası üzerine görevinde kalmaya razı olduğu söylenmekteydi.³⁴

CHP liderine göre çözüm bulunabilmesi için vakit çok geçmiş değildi. Nitekim Ecevit haklı olduğunu 14 Mart Çarşamba günü komutanlarla yeniden karşı karşıya geldiği zaman anlar. Ordu, Gürler'in adaylığını tekrar “hatırlatmakla” birlikte bir ihtimal üzerinde daha durup, Sunay'ın süresinin uzatılabileceği belirtiyordu. Bu noktada, Sunay'ın bir hafta önce İstanbul'a gidişi sırasında, Batur ve Milliyet Başyazarı Apdi İpekçi'nin de katıldığı bir görüşmenin yapıldığı ileri sürülmekteydi. İpekçi, “Sunay rica edilirse süresinin uzatılmasına razı olabileceğini bana özel bir görüşmede söyledi” der.³⁵ Türkiye'de politika, herkesin kolay anlayabileceği bir sınır içinde değildir artık.

Turhan Feyzioğlu'nun Batur'a yaklaşımı ve yaşanan diğer bazı olaylar, kanımızca, altıncı Cumhurbaşkanlığı seçiminde basına dahi açıkça yansımaya, fakat satır aralarından okunabilen çok önemli bir noktayı gözler önüne sermektedir. Ortanın solu sloganını sadece “seçmenlerin partiyi sola alternatif olarak görmeleri için CHP'ye yeni bir radikal imaj vermenin yolu olarak görmenin aksine, altmışların ve yetmişlerin meydan okumalarına, varolan sosyo-ekonomik yapı içinde yanıt verecek bir örgüte dönüştürerek partinin niteliğini gerçekten değiştirebilecek bir politika” olarak gören Ecevit için bu politikanın temel özelliklerinden birisi CHP'nin Silahlı Kuvvetler'le süregelen geleneksel ittifakından vazgeçmesi idi. CHP için "ortanın solu" politikasının 1973 yılındaki izdüşümü Orgeneral Gürler'i Cumhurbaşkanlığı'na seçmemektir. Bu politikayı yürütürken CHP'nin ordu içindeki destek noktası, kanımızca Batur'dur. İleride, 1976'ya gelindiğinde CHP'ye resmen katılacak olan Batur'un evinde, 14 Şubat 1973 te yapılan toplantıda Ecevit ve Batur uzun uzun görüş alış verişinde bulunmuş ve basına yansıdığı şekliyle “son derece ilginç ve rahatlatıcı saatler” geçirmişlerdi. Bu toplantıdan sonradır ki Ecevit kendisine “bir ismin bile ima edilmediğini” basına rahatlıkla açıklayabilecekti. Öte taraftan Gürler'in Kontenjan Senatörü olarak yemin ettiği günün gecesinde bazı komutanlar “bir gazete sahibini davet edip çay içerlerken” bu komutanların arasında Muhsin Batur bulunmamaktaydı. Hatta basında Ecevit Batur görüşmesi, Melen Hükümeti'nin sonu ve CHP-AP koalisyonunun başlangıcı olarak abartılı bir biçimde yorumlanmıştı.³⁶

³⁴ Ibid.

³⁵ Yankı, 102, 4 Mart 1973, sf.6.

³⁶ Yankı, 105, 25 Mart, 1973.

Oylamalar sonuçsuz kalıp TBMM birleşik toplantısının kapanmasının ardından CHP ve AP yöneticileri arasında -Bozbeyli adı dışında- üzerinde uzlaşılabilir bir üçüncü adayın saptanması amacıyla görüşmeler yapılacağı öne sürülür. Bu adayın Millet Meclisi Başkanı Sabit Osman Avcı olacağı iddia edilir. Bülent Ecevit, yeni oturumda “olasılıkla bazı yeni gelişmelerin olabileceğini ancak Avcı’nın adı üzerinde görüş birliği olduğunu hiç duymadığını” ifade eder. Oylamanın ardından gece yarısından sonra Genelkurmay Başkanlığı’nda bazı yüksek rütbeli General ve Amiral arabalarının park ettikleri basına yansır. Görünen odur ki komutanlar durumdan memnun değillerdir ve toplantı üstüne toplantı yapmaktadırlar.

13 Mart Salı günü yapılan sonuçsuz oylamaların ardından, 14 Mart’a ertelenen toplantıda beklenmedik bir gelişme yaşanır. TBMM Başkanı Sabit Avcı Senato toplantısı olduğunu bilmediğini ileri sürerek birleşik toplantının 16 Mart Cuma gününe ertelendiğini açıklar. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Fuat Bayramoğlu 14 Mart sabahı Demirel’e Cumhurbaşkanlığı Sunay’ın “olumsuz gelişmelere sebep olmayacak bir uzlaşma yolu bulunmasını salık veren” mektubunu getirmiştir. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay seçimde en çok oya sahip partinin Genel Başkanı Süleyman Demirel’e yolladığı bu mektupta, ilgili çevrelerin -yani askerlerin- Kontenjan Senatörü Faruk Gürler’in adaylığı konusunda duydukları hassasiyeti belirtmiştir.³⁷ Askerler gidişten memnun değillerdir, durumdan Cumhurbaşkanı’nı haberdar etmişler, Sunay da askerlerden aldığı işareti Genel Sekreteri aracılığı ile Demirel’e iletmış, Demirel de Meclis Başkanı Avcı ile görüşerek gelecekte izlenmesi gerekli tutumu ve olası CHP ile ilişkileri için zaman kazanmayı amaçlamıştır.

Seçimin ilk dört turu sonunda şöyle bir tablo ortaya çıkmıştır. Parlamentoda en çok oya sahip AP kendi adayı olarak Tekin Arıburnu’u ileri sürmüştü DP ise Bozbeyli’ye oy vermiştir. Böylelikle parçalanmış oylar gerekli 318 oyun bir adayda toplanmasına izin vermemiştir. CHP ise böyle bir ortamda oy kullanmanın anlamsız olduğunu bildirmiş ve turlara katılmama kararı almıştır. Bu politika CHP içinde ciddi tartışmalara yol açmış bazı CHP’liler grup kararına rağmen oylarını vermekte direnmişlerdir. 13 Mart tarihli turların ardından Gürler’in seçilemeyeceği anlaşılınca, askerlerin Sunay ve CHP liderine yaptığı “Gürler olmazsa Sunay olur” teklifine AP’nin de evet demesi ve 14 Mart tarihli birleşimin bu uzlaşım gereğince yapılmaması CHP Genel Sekreteri Kamil Kırıkoğlu’nu yol ayrımına getirmişti. Parti içinde kesin karara 16 Mart cuma sabahı toplanacak olan Parti Meclisi’nde varılacaktır. Bu arada Gürler de kurmay heyetiyle olayları izlemektedir. Zayıf bir olasılık ta olsa Gürler’in seçilebilme şansını devam ettirebilecek gelişmeler yaşanabilirdi; bunlar AP’nin Sunay formülünü reddetmesi, CHP’nin bir parçalanma süreci yaşaması ve böylelikle turlara kalınan yerden devam edilmesiydi.

³⁷ İbid.

Yaşanan gelişmeler olayların merkezi noktasına CHP'yi koyuyordu. Ordu 13 Mart'taki ilk oylamada Gürler'in seçilmesinin faydasına inanmış olarak işe başlamıştı. Fakat CHP'nin oylamaya katılmama kararı ve kanımızca Muhsin Batur'dan bulduğu destek bir çok hesabın yanlış çıkmasına yol açmıştı. CHP bir yandan Gürler'in kişiliğini överken uzun süredir üzerinde durduğu bir politikayı bir kez daha uygulama yoluna gitmiş ve “Gürler seçilemez” demişti. Ecevit ve Turan Güneş'in birlikte hazırlayıp öncülüğünü yaptığı bu siyasi manevranın temelinde ordu içindeki farklı eğilimlerin iyi saptandığı kesindi. Ordunun, Gürler üzerinde işi darbe yapmaya götürece kadar ısrar etmeyeceği varsayımına dayanılmıştı. Bunda, 13 Mart günü TBMM de bulunmayan Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur'un tutumunun rol oynadığı çeşitli çevrelerce de ileri sürülüyordu.

16 Mart cuma günü toplanan Parti Meclisi'nde Genel Sekreter Kırıkoglu ağır bir yenilgiye uğrar, Parti Meclisi her konuda Ecevit'e tam yetki verir. Kırıkoglu'nun uzun süre parti içinde kalması artık mümkün gözükmemektedir. Ecevit'in partisinden isteği Sunay'ın görev süresinin uzatılmasıdır. Bunun için de Cumhurbaşkanı seçiminin Anayasa gereği bir kaç ay sonrasına ertelenmesinin en uygun yol olarak gözüktüğünü açıklar. Bu görüşüne karşı ilk tepkiyi CHP ortak grubundan alır. Ekrem Kangal, Sunay'ın kısa bir süre önce yayımladığı bir mesajında CHP'yi gaflet ve dalalet içinde bulunmakla suçladığını hatırlatarak “siz de buna bir demeç ile karşılık verdiniz. Sunay'ın görev süresinin uzatılmasını savunduğunuz zaman bunu kamuoyuna nasıl izah edeceğiz” diye sorar. Benzer şekilde Meclis Başkanı'yla görüşen Tabii Senatör Ahmet Yıldız da Anayasa değişikliğine karşıdır. Cumhurbaşkanı seçilemiyor diye Anayasa değişikliğine gitmenin en azından gülünç bir şey olduğu görüşünü savunan Yıldız şunları söylemektedir: “Gürler'e ümit verilmemiş olsa idi altı aylık Genelkurmay başkanlığını bırakıp ta buraya gelir miydi? Hiç bir parti Gürler e oy vermeyeceğine dair şimdide dek bir şey söylemedi. Bu durumda çözüm yolu Gürler in seçilmesidir.” Aslında CHP'nin kararlılıkla (ve büyük bir olasılıkla gizliden gizliye söz verdiği) Gürler'i desteklememesi, CHP'ye yakın çevrelerden çok yoğun eleştiriler almaktadır.

Altan Öymen'in de belirttiği gibi³⁸, parlamentodaki siyasi partiler askerinin Gürler'i seçtirme konusunda darbeye gidemeyeceğinin farkına varmışlardı. Böyle bir ortamın yaratılmasında seçimlerden çok önce liderleri görüşmeye çağıran askerlerin bu davetine katılmayan ve böylelikle askerlerden gelecek bir ismi kabullenmeyeceği görüntüsünü veren Demirel'in büyük payı vardır. Demirel demokrasi, millet üstünlüğü ve benzeri kavramları gündeme getirip asker karşısında demokrasi kahramanı görünümü vermektedir. Özellikle CHP'de Güneş ekibinin “oylamalara katılmayalım” tavrı Demirel'in verdiği bu görünümün olası siyasi gelirini yalnızca AP'ye bırakmamaya yönelik bir hamledir. Bununla birlikte, CHP içinde Kırıkoglu'nun Genel Sekreterliği'nin sona erdirilerek Merkez Yönetim

³⁸ “Soru ve Hesap İşaretleri,” Altan Öymen, *Cumhuriyet*, 16 Mart 1973.

Kurulu'nun ele geçirilmesi –yani bir taşla iki kuş vurulması- yolunda “oyunlar” da oynanmaktadır. Öte yandan DP'liler, “kravatı dik tutmakta Demirel'den geri kalmamak” ve kahramanlığa kendi damgalarını vurabilmek için Bozbeyle'ye –ki seçilme ihtimali çok azdır- oy vermektedirler. “Gürler seçilsin görüntüsü veren Feyzioğlu,” bu seçimden sonra doğacak bir durumda kendisiyle daha iyi işbirliği yapacak bir ekibin iş başına gelmesi ihtimalini kollamaktadır. Senato Başkanı Arıburun ise memleketin yaşadığı tıkanıklığı gerçekten demokratik yollarla aşma yönünde bir işbirliği aramaktan öte kendisini Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturtacak oy beraberliği peşindedir. Öymen şunları söyler:

“Ben 1950'den beri gazetecilik yapıyorum. 23 yıldır siyasi olayları hayli yakından izledim. Siyasetçiler arasında çok bulundum. Ama bir belirli konu üzerinde bu kadar çok hesabın ve bu kadar çok hesaplının hem bir arada hem birbirinden ayrı yönleri dönük olarak dolaştığını ilk defa görüyorum.”

Öymen yazısını siyasi gelişmelerden ortaya çıkan bu durum karşısında aklının karışmaya başladığını ve yazısını bitirdiğinde kütüphanesinde hala okunmadan duran Bizans Tarihi isimli kitabı okumaya başlayacağını belirterek bitirir. Öymen'in ironili biçimde ima ettiği şey, Sunay'ın isminin gündeme gelmesiyle zembereği iyiden iyiye boşalan ve bütün hızıyla işlemeye devam eden “bizans oyunları”nın görünümleydi.

Her şeyden önce CHP'ye yakın çevreler parlamentodaki sandalyelerin dağılışının hiçbir siyasal partinin oylarının, bir aday Cumhurbaşkanlığı'na götürmeye yetmeyeceğini görüyorlardı. Bu noktada AP'nin yeterli oyu alamayacağını bile bile Senato Başkanı Arıburun'u aday göstermesi çok önemli bir taktik hamleyi işaret etmekteydi: AP hem 27 Mayıs'a, hem de 12 Mart'a en aykırı kişiyi kendi aday yapmıştı. Eski bir “Paşa” olan Arıburun, 27 Mayıs 1960 devrimini “tensip etmediği” yani DP iktidarından yana olduğu için saf dışı bırakılmıştı. Daha sonra AP'den Senatör olan Paşa Cumhurbaşkanlığı'na vekalet eden kişi olan Senato Başkanı sıfatını kazanmıştı. Şimdi ise 27 Mayıs'ın rövanşını almaya çalışan AP'nin son hamlesi Arıburun'un Cumhurbaşkanlığı adaylığıdır. 12 Mart'ta Kara kuvvetleri Komutanı olarak Muhtıra'nın altına imza atan Faruk Gürler'in karşısına, Muhtıra'yı sert bir konuşma ile reddetmiş, “kaale bile almamış” Tekin Arıburun Paşa'yı AP, karşı aday olarak ortaya çıkarmıştır. Arıburun'un adaylığının AP'ye büyük bir yararı olacaktı. Seçimde ancak Gruplar ikiye, üçer bir araya gelebilirlerse sonuç alınabilecekti. AP bu aykırı adayla seçime girerek CHP ve DP gruplarını Gürler'in adaylığı karşısındaki tutumlarını ortaya koymak zorunda bırakıyordu. CHP de, DP de Öymen'in daha önce belirttiği gibi, belki de yalnızca demokrat görünme bahanesi ile değil başka siyasi hesaplar peşinde koşarak Gürler'in adaylığına yanaşmadılar. DP bu noktada, kendi başkanını aday gösterip gelişmeleri bekleyebileceği bir zırha bürünürken, Ecevit "ortada kalakalmıştır." CHP'ye yakın çevrelere göre AP ve DP'nin kurt manevraları karşısında gerekli hamleleri yapamayan Ecevit seçim çıkmazına karşı önerilen uzlaştırıcı

formülde de başı çekmektedir. Halbuki yine CHP'lilere göre Sunay'ın görev süresinin uzatılması AP'nin seçimlerin en başından beri gizliden gizliye savunduğu ve üzerinde pazarlık ettiği düşüncedir. Demirel'in, Sunay'ın görev süresinin uzatılmasına karşı çıkıyor gözükmesi de aslında yalnızca Gürler'in adaylığına daha kolay muhalefet edebilmek içindir. Çünkü seçim çıkmaza girdiğinde Sunay'ın Cumhurbaşkanlığı'ndan başka bir alternatifin kalmayacağı açıktır. Bu noktada Fikret Otyam'ın ilginç bir açıklaması vardır ve Ecevit'in izlediği politikanın ne denli eleştirildiğinin de iyi bir kanıtıdır. Otyam Ecevit'in ani bir çıkışla, "tıpkı AP gibi Gürler'e cephe almış olmasının şaşkınlıklara şaşkınlık eklediğinden" bahsettikten sonra bu tavrın CHP'yi, "Amerikalı CIA Albayı Dickson'un raporunda belirttiği gibi" yeniden parçalanma yoluna soktuğunu ileri sürmektedir. Bu durum, Turhan Ilgaz'ın da söylediği gibi,³⁹ "12 Mart Muhtırası'ndan sonra iki yıldır darbe üstüne darbe yiyen solun yeni bir yanlışa düşmesinden başka bir şey değildi." Otyam'a göre Ecevit "size yardım sağlarım paşam dediği Gürler'e yardım etmek şöyle dursun tam karşıt olmuş, Ecevit'in Gruba ve Merkez Yönetim Kurulu'na tahakkümü partinin Parlamento üyelerini ikiye bölmüştü." Otyam yazısında ilginç bir anektodotu okurlarına iletir:

*"Ecevit ise ısrarla ben kimseye hiçbir vaatte bulunmadım diye açıklamalar yaparken, turlar sırasında kuliste oturan Gürler birçok Senatör'ün huzurunda elini dizine vurup, Ecevit bunu bana nasıl yapar, nasıl yapar diye hayıflanırken bir Senatör'den, "ya dünya işte böyledir paşam"la başlayan politik dersler alıyor ve bir Senatör, Mansur Ulusoy, Gürler'in daha acı sözler işitmemesi için koluna girip uzaklaştırıyordu."*⁴⁰

16 Mart'ta Cumhurbaşkanlığı seçiminin beşinci ve altıncı tur oylamaları gerçekleştirilir. Oylamadan az önce alınan karar gereği CHP bu oylamayı da boykot edince Gürler'in aldığı oy 149'a düşer, Arıburun ise 293'te kalır. Bir sonraki turda Gürler 165, Arıburun 292 oy alınca Başkan Osman Avcı oylamaları 19 Mart pazartesi gününe erteler.

Son iki turda da tıkanıklık aşılamayıp Gürler'in Cumhurbaşkanı olamayacağı anlaşılınca Sunay'ın görev süresinin Anayasa'da yapılacak bir değişiklikle uzatılması önerisi, CHP ve AP'nin yetkili organlarında görüşülmeye başlanır. Seçimlerin ertelenmesine en sert tepkiyi DP gösterir. Onlara göre AP'nin bu uzlaşma stratejisi temelde bir "Sunay değil, Arıburun hareketi"nden başka birşey değildi. Çünkü Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın görev süresinin dolacağı gün olan 28 Mart'a kadar yaklaşık on gün kadar bir süre bulunmaktaydı ve bu süre içinde erteleme yönündeki Anayasa değişikliğinin, hem Meclis hem de Senato'dan geçmesi hemen hemen olanaksız gibiydi. Aslında bu olanaksızlık yalnızca süre azlığından da kaynaklanmamaktaydı. Anayasal süreç, aslında süre azlığından değil, teklif Meclis'ten geçse bile Senato'nun partiler arasındaki oluşum yapısından dolayı tıkanmaya mahkumdu. Çünkü Senato toplam üye sayısının 183 olduğu

³⁹ "Anlaşılmayanlar," **Cumhuriyet**, 17 Mart 1973.

⁴⁰ "Tam bir toz bulutu içinde," Fikret Otyam, **Cumhuriyet**, 17 Mart 1973.

düşünüldüğünde hem AP (90), hem CHP (19)'nin toplam oyları (109) Anayasal zorunluluk olan 122 rakamına ulaşmaya yetmemekteydi. Kaldı ki CHP içinde Ecevit'in Gürler karşıtı politikalarını reddeden yirmiye yakın parlamenterin varlığı, DP (7)'nin erteleme karşıtı açıklamalarıyla birlikte hesaba katıldığında bu teklifin gerekli çoğunluğu sağlayamayacağı açıktı. Cumhurbaşkanlığı koltuğunaysa 28 Mart'tan sonra kimin oturacağı belliydi. Anayasa gereğince Senato Başkanı Tekin Arıburun! Arıburun'un bu vekaleti, "süre ertelenmesi reddedildikten sonra yeniden başlayacak olan oylamaların istenirse üçyüzcü, beşyüzcü turuna kadar devam edebilecektir." Böylelikle oylamayla (de jure) olmasa bile, Cumhurbaşkanlığı makamına fiilen (de facto) Arıburun oturmuş olacaktı. Arıburun'un fiili Cumhurbaşkanı haline gelmesi AP'yi bu işten iyice kuvvetlenmiş olarak çıkartacaktı. Böylelikle Cumhurbaşkanlığı'na seçimle getiremeyeceği adayını böyle bir yolla getirebiliyor ve hükümetten devletin diğer makamlarına kadar pek çok şeyi en azından bir süre için kontrolü altına alma şansına sahip olabiliyordu. CHP'lilere göre böylesi bir yaklaşım "Sunay'ın süresini uzatıyoruz formülü altında, Sunay'ı da Çankaya'dan indirip Faruk Gürler'in yanındaki Senatör koltuğuna oturtturarak Arıburun'u Cumhurbaşkanı yapmaktan başka bir şey değildi."

Gerçekten de, Ecevit karşısında yer alan muhalif CHP'lilerin kaygılarını haklı çıkaracak derecede Anayasal belirsizler mevcuttu ve AP durumun farkındaydı. Genel Sekreter Nizamettin Erkmen gazetecilerin "Cumhurbaşkanlığı seçiminin ertelenmesi ve bu arada Sunay'ın görev süresinin bitmesine çok kısa bir zaman kalması karşısında bunun ne şekilde gerçekleştirileceği" yolundaki sorularına "Anayasa'yı fazla zorlamaya gerek yoktur. Çeşitli alternatifler olabilir" diye cevap vermektedir.⁴¹

4. SEÇİMDE MAKAS DEĞİŞİKLİĞİ: GÜRLER VE ARIBURUN ÇEKİLİYOR

20 Mart Salı günü gelişmeler hızlanır, Tekin Arıburun ve Faruk Gürler adaylıktan çekildiklerini açıklarlar. Gürler hiçbir gerekçe göstermezken, Arıburun TBMM'yi zor bir durumda bırakmamak için adaylıktan feragat ettiğini belirtir.⁴² Diğer aday Bozbeyli ise adaylığında ısrarcıdır. Bu arada Cumhurbaşkanı belli olunca Melen Hükümeti'nin görevden çekileceği ve Gürler'in yeni hükümeti kuracağı görüşü de ortaya atılır.⁴³ Bu iddia daha sonra gerçekleşme bile, en azından, altı ay önce seçildiği Genelkurmay Başkanlığı gibi bir görevi bırakarak aday olan Gürler'in onore edilmesine yönelik olabilir. Çünkü Başbakanlık vaadi kendisine verilmese dahi artık Gürler'in Cumhurbaşkanı olamayacağı kesinlik kazanmıştır. Öte taraftan Arıburun ve Gürler'in adaylıktan çekilmeleri AP ve

⁴¹ Cumhuriyet, 19 Mart 1973.

⁴² Cumhuriyet, 21 Mart 1973.

⁴³ İbid.

CHP'nin gündeme getirdiği Anayasa değişikliğinin gerekçelerini de bir bakıma ortadan kaldırmaktadır. Daha önce,yapılan turlar sonucunda çekilen iki adayın yeterli oyu sağlayamamaları AP ve CHP tarafından “bundan sonra da sağlayamayacaklar” biçiminde yorumlanmıştır. Oysa bu iki adayın çekilmesi kilitlenme nedenini ortadan kaldırmakta ve aynı zamanda, seçimin ertelenmesi için önerilen değişikliğin gerekçesinin de kaybolması anlamına gelmektedir. Bu noktada Meclis Başkanı Avcı, “Bozbeyli'nin adaylığı devam ettiği için seçimler de devam edecektir” demektedir. Fakat ortam aşırı gerilmekte, yaşanan gerginliğin yönü asker-sivil ekseninden, sivil-sivil eksenine doğru kaymaktadır. Anayasa Komisyonu'ndaki görüşmeleri dinleyici olarak izlemeye gelen bazı DP'liler AP Genel Başkan Yardımcısı Sabri Keskin ve Komisyon Başkanı AP'li Cevdet Akçalı'yı hastanelik edecek kadar döverler.⁴⁴ 21 Mart'ta Komisyon'da uzatma teklifi kabul edilirken aynı gün TBMM, seçimin yedinci tur oylamasını tek adayla gerçekleştirir. 22 Mart'ta Anayasa değişikliği teklifinin birinci görüşmesi yapılır, teklifin maddelerine geçilmesi Anayasanın emrettiği üçte iki oranın karşılığı olan 300 oy yerine 299 oy sağlandığından reddedilmiştir. Oylama esnasında ilginç bir olay yaşanmıştır. Oylama yapılırken Meclis berberinde sakal traşı olan AP Mardin Milletvekili Abdürrahim Türk, Grup Sekteri'nin kendisini üç kez çağırmasına rağmen, berberdeki işin bitmesini beklemiştir. Genel Kurul'a koşarak geldiğinde ise, Başkan Avcı, oylama işleminin bittiğini bildirmiştir. Bunun üzerine Abdurrahim Türk oyunu kullanamamıştır. Bu gecikme teklifin kabulü için gerekli 300 oyun bir eksik oyla kaçırılmasına yol açmıştır.⁴⁵

Bu arada Ecevit eleştiriler almaya devam etmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçiminde izlediği siyaset Cumhuriyet gazetesinde ciddi olarak eleştirilir. **Cumhuriyet'ten Turhal Ilgaz'ın** Ecevit'e önerisi CHP'nin (sayıca az olduğu için) kendisini feshederek AP ne katılmasıdır. Ilgaz izlenen politikaların geleceğinden de kuşkuludur ve 14 Ekim'de yapılması olası seçimlerde CHP'nin bu politikalarla pek de başarılı olamayacağını düşünmektedir. **Fakat çok uzun vadede olmasa bile en azından 14 Ekim'de, tarihin göstereceği gibi CHP kendisinden beklenenden daha büyük bir başarıyla seçimlerden çıkmış ve Ilgaz' yanıtlanmıştır.**

AP de oylama sonrasında sular durgun değildir. Aydın Yalçın partiden ihraç edilirken oylamaya katılmayan 4 milletvekili (Cahit Karakaş, Ali Rıza Septioğlu, Abdurrahim Türk, Hazım Dağlı) kesin ihraç istemiyle Müşterek Haysiyet Divanına verilirler. Yine oylamaya katılmayan ama bu hareketleri ilk kez görülen Yavuz Acar, Kemal Kaçar ve Kazım Uysal ise Grup Haysiyet Divanına verilirler.⁴⁶

Teklif, 25 Mart gecesine Senatoda da red edilir.⁴⁷ Senatonun tam çoğunluğu olan 184 üyenin üçte ikisi olan gerekli 123 oy sağlanamamış kabul oyları 104'te kalmıştır. Oylama sırasında Ordunun politikaya girmesine

⁴⁴ Cumhuriyet, 22 Mart 1973.

⁴⁵ Cumhuriyet, 23 Mart, sf.7)

⁴⁶ Cumhuriyet, 24 Mart 1973, sf.7

⁴⁷ Cumhuriyet, 26 Mart 1973, 1sf.

karşı çıkan İnönü uzatmaya karşı çıkmıştır.⁴⁸ Bu gelişmeler üzerine Demirel ve Ecevit yeni aday tespiti için görüşmelere başlar.⁴⁹ 26 Mart'ta siyasi parti liderlerinin Cumhurbaşkanı sorununa bir çözüm bulmak amacıyla bütün bir gün sürdürdükleri yoğun temaslardan sonra AP, CHP, CGP; Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan'ın adaylığı üzerinde birleşmiş, ancak Sunay Demirel, Ecevit ve Fevzioğlu tarafından kendisine getirilen öneriyi uygun görmemiştir.⁵⁰

CHP'de Ecevit Kırıkoğlu anlaşılmazlığı büyümektedir. Genel Başkan Ecevit'in başyazılarını yazdığı bir dergide CHP Genel Sekreteri Kamil Kırıkoğlu'na ağır bir şekilde hücum eden yazılar yer almıştır. **Yazıda Genel Başkan'a** bu kadar ters düşen bir Genel Sekreter'in daha ne kadar yerinde kalabileceği" sorulmaktadır.⁵¹

Birkaç günlüğüne de olsa durulan temaslar 2 Nisan da yeniden yoğunluk kazanır. AP Grupları yöneticileri; CHP, CGP ve DP yetkilileriyle buluşup, partilerinin önerdiği üç alternatifi iletirler. AP'nin önerileri erken seçim parlamento içinden bir aday ve Cumhurbaşkanı'nın halkın seçmesinin yollarının aranması da bulunmaktadır.⁵² Ecevit, AP tarafından yapılan öneriler hakkında daha ayrıntılı bilgi ister.⁵³ Fakat DP'ye göre AP önerileri sorunu çözümlenmemektedir.⁵⁴ Fakat CGP'nin de katılımıyla üç alternatiften "Meclis içinden bir aday önerisi" ağırlıklı kazanmaya başlar. Bu doğrultuda yeni isimler gündeme gelir. AP Millet Meclisi Başkanı Avcı, Senato eski Başkanı İbrahim Şevki Atasagun ile Milli Eğitim eski Bakanı Orhan Oğuz'u önerir.⁵⁵ Demirel Ecevit görüşmesinde Demirel, Cumhurbaşkanı aday olarak Kontenjan Senatörü Fahri Korutürk, Ticaret Bakanı Naim Talu ve Milli Eğitim Bakanı Sabahattin Özbek'i önermiştir. Ecevit bunlardan Talu ile Özbek'i reddetmiş, Korutürk üzerinde anlaşabileceğini bildirmiştir. Nihayet 6 Nisan da AP, CHP ve CGP'nin aday gösterdiği Korutürk 365 oyla Cumhurbaşkanı seçilir.

SONUÇ

1973 yılının ilk çeyreğini kaplayan Cumhurbaşkanlığı seçimi tartışmalarında üç önemli aktör AP, CHP ve Ordu'nun belirleyici olduğunu söylemek yanlış olmaz. Fakat bu üç aktör de tek bloklu bir yapı içerisinde değildir. Parçalanmanın en az yaşandığı AP'de bile Muhtıra'nın **gölgesinin** halen Parlamento üzerinde duruyor olmasından dolayı zayıf merkezkaç

⁴⁸ Cumhuriyet, 26 Mart, 1973, sf. 7

⁴⁹ Cumhuriyet, 28 Mart, 1973, sf. 1

⁵⁰ Cumhuriyet, 27 Mart, 1973.

⁵¹ Cumhuriyet, 2 Nisan, 1973.

⁵² Cumhuriyet, 3 Nisan, 1973.

⁵³ Cumhuriyet, 4 Nisan, 1973.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Cumhuriyet, 6 Nisan, 1973.

kuvvetler ortaya çıkmıştır (özellikle Sunay'ın görev süresinin uzatılması tartışmalarında). Popülaritesinin en yüksek olduğu dönemde AP Genel Başkanı Demirel, 12 Mart Muhtırası'nın doğrudan muhatabı olarak "rövanşı alıyor" görüntüsünden taviz vermemiş, seçimlerden önce ve seçimler sırasında Gürler'in adaylığıyla ilgili olarak sürdürdüğü susma politikasıyla hem kamuoyunda "demokrasi kahramanı" olarak gösterilmiş hem de partisine hakim olabilmıştır. İkinci dereceden bir parçalanmanın yaşandığı, fakat bunun ancak satır aralarından okunabildiği aktör, Ordu olmuştur. Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur çevresinde yaşanan gelişmeler Times gazetesinin orduyu "ortanın solunda bir ordu" olarak nitelendirmesine yol açmıştır. Seçimlerin ilk başında yaşanan ve her şey emekliye ayrılarak Cumhurbaşkanlığı adayı olan Faruk Gürler'in seçilmesi yönünde ilerlerken pek de fazla anlam taşımayan olaylar - askeri kanadın partilerle yaptığı görüşmelerde CHP ile yapılan toplantının Batur'un evinde gerçekleşmesi, 13 Şubat'taki oylamalardan Meclis salonunda Batur'un bulunmaması gibi - CHP'nin Gürler'e oy vermemesiyle çok daha anlamlı hale gelmiştir. Bölünmenin en şiddetli ve açıktan yaşandığı aktör CHP olmuştur. Bunun böyle olması da normaldir, çünkü, kendinden beklenenin dışında hareket eden parti CHP olmuştur. Gürler'e oy vermeme politikasının mimarları Ecevit ve Güneş, hem parti içinden - Genel Sekreter Kıvrıkoğlu'nun durumunda olduğu gibi- hem de parti dışından - Cumhuriyet Gazetesi'nin eleştirilerinde olduğu gibi - çok ciddi eleştiriler almıştır. Eğer yalnızca bir spekülasyon olarak nitelendirilmeyecekse, gerçekte Gürler'i Cumhurbaşkanı seçtirmeyen parti -herkesin kendinden bunu beklediği- AP değil, -kimsenin kendinden bunu beklemediği- CHP'dir denilebilir. Bu üç aktörün dışarıdan algılanan temel seçim politikaları, bu politikalara karşı gelerek yön değiştirmelerine yol açan "aktör-içi" merkezkaç güçler ve tabii Bozbeyli'yi ısrarla destekleyip AP'nin her politikasının tersini yapan DP ve DP'nin politikalarına benzer şekilde CHP'nin her yaptığının tersini siyasi yelpazenin diğer tarafında yapmaya çalışan CGP, seçim sonucunun bu şekilde gerçekleşmesine yol açmışlardır.